

*Слободанка Стојичић,
ванредни професор Правног факултета у Нишу*

УСТАВ СРБИЈЕ ОД 1888. ГОДИНЕ

Излагање садржи неколико напомена у смислу одговора на питања зашто је и у којим условима компромис између политичких странака и краља Милана формално спроведени начин уставне реформе 1888. године, која су питања уставног садржаја имала бити решена путем компромиса и шта је друштвена и политичка основа компромисног уставног решења из 1888. године.

На прво питање одговор се налази у непостојању једног опште прихватљивог програма за уставну реформу и садржај новог Устава, око којег би се окупиле све политичке странке и краљ Милан. Од отварања уставног питања 1881. године па надаље, у врло заоштреној политичкој ситуацији, показале су се битне разлике у програмима за уставну реформу појединих политичких странака и краља Милана, као и у њиховим процедуралним могућностима да те програме остваре. Редовна уставна процедура (Велика народна скупштина) омогућила би Радикалној странци, као најјачој политичкој странци у земљи, да оствари свој уставни програм садржан у Наурту Устава од 1883. године, који почива на принципима народног суверенитета и народне самоуправе. Уставни програм радикала и дотадашња борба напредњачког режима и краља Милана против искључивости и премоћи Радикалне странке, нису дозвољавали овакву могућност. С друге стране, Радикална странка је могла успешно да се бори против сваког решења уставног питања које би било силом, државним ударом или октронсањем устава, наметнуто. Морало се, дакле, компромисом између политичких фактора као представника различитих интереса доћи до уставног решења као основе једног стабилнијег политичког система. Како компромис са Радикалном странком тада није био могућ, долази до обрачуна са њом кроз тимочку буну, у циљу уравнотежења политичких снага. Радикална странка је из тимочке буне изашла трансформисана до те мере, да је њена компромисна струја била спремна да се у име власти одрекне дотадашњег програма и да, као представник нарастајуће младе буржоазије, прихвати и носи уставни компромис.

Одговор на друго питање о садржини уставног компромиса показује чега се то у име власти одрекла Радикална странка. У том смислу се поставља разлика између уставне материје о којој је постојала сагласност свих учесника у уставној реформи, као буржоаских експоната, и уставне материје о којој није постојала њихова сагласност. Парламентаризам је уз општу сагласност постао неопходна основа на којој ће се земља уставно преобразити, што подразумева пуно обезбеђење и уставно гарантовање грађанских и политичких права и слобода грађана и положај и права Народне скупштине као народног представништва, у оквирима монархијског облика владавине. С обзиром да је у тим условима помоћ Радикалне странке извесна, требало је путем компромиса кроз разне установе политичког система и унапред, Уставом утврђен однос снага, ограничити превласт Радикалне странке, делове политичке моћи обезбедити и за друге странке и краља. Радикална странка је коначно пристала на квалификоване посланике, изборни ценз, на изборне листе, односно сразмерно заступништво, на Државни савет са доживотним члановима и проширеним надлежностима у законодавству и управи, на краљеву власт преко унапред Уставом утврђених оквира. Тиме је задобила положај слабе већине у Скупштини, а либералима и на-

предњацима препустила положај јаке мањине, одакле су је уз краљеву подршку могли удруживањем стално угрожавати.

Питање друштвене основаности овог уставног компромиса се, у ствари, поставља као питање судбине и значаја Устава од 1888. године. Уставом од 1888. године конституисан је политички систем буржоаске Србије на принципима парламентаризма и буржоаске демократије. Млада слојевита буржоазија у Србији добила је свој политички облик, који ће као оквир друштвено-политичких односа и власти бити фактор очувања њеног економског интереса, примарног политичког положаја и даљег економског развитка. То што се до садржине Устава од 1888. године дошло компромисом, резултат је погађања појединих слојева буржоазије око мере власти коју ће задобити, јер ниједан од буржоаских слојева (трговци индустријалци, банкари, бирократски врхови) није толико ојачао да би био једини носилац друштвене и политичке моћи. У том, смислу треба сагледати и значај Устава Србије од 1888. године, који ће после краткотрајне примене, укидања 1894. године и враћања на снагу Устава од 1869. године, после уставних криза, државних удара, страначких сукоба и коалиција, дворских режима, поново бити успостављен као Устав Србије од 1903. године. Он да ће се у његовој примени инсистирати на пунијој парламентарној пракси, јер ће појачана класна диференцијација приморавати водеће буржоаске кругове на јединственије иступање у коришћењу предности пуније парламентарне владавине, ради своје политичке заштите и обезбеђења економског положаја и интереса.